

פרק כ"ג / דברי דוד האחרונים, גיבורי דוד

| | |
|--|--|
| (ב) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני | (כ) אז דברת בחזון לחסידך |
| (ג) לי דבר צור ישראל | (כז) הוא יקראני אבי אתה א-לי וצור ישועתי |
| (ד) וכאור בקר יזרח שמש | (לז) זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי |
| (ה) כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמרה | (כט) לעולם אשמר לו חסדי ובריתי נאמנת לו |
| (ו) ובליעל פקוץ מנד פלהם | (כג) וכן עולה לא יעננו |

כאמור, הקבלה זו שופכת אור על משמעותם של דברי דוד האחרונים. מבלי להזכיר זאת במפורש, דוד מתאר כאן, למעשה, את הבטחת ה' לו על מלכות הנצח של ביתו, ומבטא את אמונתו המלאה בהתגשמותה. "בית" (פס' ה) הוא אותו בית מלכות שהבטיח לו ה' בחזון נתן: "ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם" (ז', טו). האמונה בהבטחת ה' מונגדת לאי-האמון באנשי הבליעל, שמי שנוגע בהם יפגע.

ב. גיבורי דוד

מן השלשה הכי נכבד... ועד השלשה לא בא

מכאן אנו עוברים אל הנספח החמישי מששת הנספחים לספר: רשימת גיבורי דוד. הרשימה נחלקת לשני חלקים ברורים: בפס' ח-כג מתוארים חמישה גיבורים 'מיוחדים', שעליהם מסופר בהרחבה ובפירוט, ואילו בפס' כד-לט מנויים יתר הגיבורים בשמותם בלבד. עיקר ענייננו יהיה אפוא בחלקה הראשון של הרשימה.

בחלק זה יש כמה בעיות, והעיקרית שבהן: המעבר בין הגיבורים. להלן הפסוקים על פי חלוקת הפרשיות. שימו לב לשימוש הרב במספר שלוש לנטייתו.

(ח) אלה שמות הגברים אשר לדוד ישב בשבת תחכמני ראש השלשי הוא עדינו העצני⁶ על שמנה מאות חלל בפעם אחת:

6 התיאור מורכב במקצת. חז"ל פירשו כי הפסוק מדבר בדוד, ושיעורו: דוד ישב בראש הסנהדרין, היה חכם, והיה "עדינו העצני", דהיינו ש"כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת... וכשיצא למלחמה היה קשה כעץ" (רש"י). ברם, על דרך הפשט נראה כדברי רד"ק, שמדובר בגיבור הראשון מגיבורי דוד, שהיו לו שני שמות: הראשון, "ישב בשבת תחכמני", עמום משהו, ונראה יותר כתואר, ואילו השני נראה כשם – "עדינו העצני"; ומסופר עליו שהרג שמונה מאות איש בפעם אחת. ברשימה המקבילה בדברי הימים התיאור שונה, ובו מתבהר העניין בפשטות: "ואלה מספר הגברים אשר לדוד ישב בשבת תחכמני ראש השלישים הוא עורך את חנייתו על שלש מאות חלל בפעם אחת" (דה"א י"א, יא). לפי פסוק זה, שם הגיבור היה "ישב בשבת תחכמני", ובמקום המילים "עדינו העצני" נאמר "עורך את חנייתו" – ביטוי שמופיע גם בפרקנו, אצל אבישי בן צרויה (פס' יח). משמעותו של ביטוי זה תובן על פי האמור בגלית "ועץ חנייתו כמנור ארזים" (ש"א י"ז, ז). מכאן ניתן

א. דברי דוד האחרונים

לאחר שירת דוד, שהובאה בפרק הקודם, פותח פרקנו בשירה נוספת, קצרה יותר וקשה הרבה יותר¹, הקרויה "דברי דוד האחרונים":

(א) ואלה דברי דוד האחרונים נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על משיח א-להי יעקב ונעים זמרות ישראל: (ב) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני: (ג) אמר א-להי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת א-להים:² (ד) וכאור בקר יזרח שמש בקר לא עבות מנגה ממטר דשא מארץ: (ה) כי לא כן ביתי עם א-ל כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמרה פי כל ישעי וכל חפץ פי לא יצמיח: (ו) ובליעל פקוץ מנד פלהם³ פי לא ביד יקחו: (ז) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת:⁴

במבט ראשון נראה שהשירה מתארת את ההבדל בין הצדיק לבן הבליעל. התוכן בכללותו אינו מחודש, מלבד הביטויים הקשים כשלעצמם. על כל פנים, יש חידוש בעצם האמירה "רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני". דוד מכריז בזה שקיבל את דבר ה' ישירות, קרי: בנבואה או לפחות ברוח הקודש.

דומה שמשמעות הדברים תובן טוב יותר לאור ההקבלה המעניינת שבין פסוקים אלו ובין מזמור פ"ט בתהילים. בעבר כבר עסקנו בהרחבה במזמור זה (ראה פרק ז' שיעור 16), וראינו שעיקרו בקינה על הפער שבין הבטחת ה' על מלכות הנצח של בית דוד לבין המציאות של אבדן המלכות בישראל לאחר החורבן. והנה, מתברר שיש הקבלה ברורה בין דברי דוד האחרונים ובין הבטחת מלכות הנצח לבית דוד כפי שהיא מתוארת באותו מזמור, ובפרט בפס' כ-כ"5:

| ש"מ"ב כ"ג | תהילים פ"ט |
|----------------------|--|
| (א) ונאם הגבר הקם על | (כ) ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם |
| (א) משיח א-להי יעקב | (כא) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו |

- 1 ביאור ארוך ומפורט מאוד לדברי דוד האחרונים מופיע בפירוש רלב"ג לפרקנו.
- 2 נראה שהכוונה כפירוש רד"ק, שה' אמר לדוד "שאהיה מושל באדם ומשחני למלך, ובלבד שתהיה ממשלתי ביראת א-להים ואהיה צדיק".
- 3 נראה שהכוונה היא שבני הבליעל הם כולם כקוץ שנד ממקומו, ולפיכך אין הוא ממלא שום תפקיד חיובי, אלא מסב נזק בלבד.
- 4 רד"ק פירש את המילה "בשבת" – "במקום שבתם". ועיין דעת מקרא.
- 5 מומלץ לייין במזמור פ"ט במלואו. בטבלה כאן נציין רק את ההקבלות הלשוניות הבולטות.

בפס' לט), אך מכיוון שלחמישה מהם יש מעמד מיוחד, ניתן לכנות את השאר 'השלושים'¹².

ומה בדבר 'השלושה'? כאן יש תופעה הנראית במבט ראשון מתמיהה: הן על אבישי בן צרויה הן על בניהו בן יהוידע נאמר שהם מן 'השלושה' (אבישי "מן השלושה הכי נכבד", ולבניהו "שם בשלושה הגברים"), ונד בבד נאמר על שניהם "וְאֵל הַשְּׁלוֹשָׁה לֹא בָא". כיצד יש להבין סתירה פנימית זו?

מסתבר (ראה רד"ק) שלפנינו שתי 'שלושות'. 'השלושה' הראשונים הם שלושת ראשי הצבא, הנמנים על פי מעמדם: עדינו העצמי "ואחרי" אלעזר בן דודו "ואחרי" שמא בן אגא הררי. לאחר מכן מסופר על שלושת הגיבורים שהביאו את המים לדוד. אלו הם 'השלושה' השנייה, המכובדת כשלעצמה, אם כי לא הגיעה לרמת השלושה הראשונה, כאמור בבניהו בן יהוידע: "מן השלושים נכבד וְאֵל הַשְּׁלוֹשָׁה לֹא בָא". ברשימה זו נזכרים במפורש אבישי ובניהו, אך לא נאמר מיהו הגיבור השלישי. ברם, יש מקום לשער שגיבור זה הוא אלעזר בן דודו, השני מן 'השלושה' הראשונים, שנאמר עליו שהוא "בשלושה הגברים עם דוד"; אם כנים דברינו, נמצא שאלעזר בן דודו היה שותף לשתי השלושיות.

מים לדוד המלך

נחזור כעת לסיפורם של שלושת הגיבורים. בעת היות מצב פלשתים בבית לחם¹³ הביע דוד משאלה: "מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער". הכתוב מעיד כי היה זה בימי הקציר החמים; ומסתבר שדוד, שהיה צמא כחום היום, נזכר בימי נערותו בבית לחם ובבור המים הקרים שהיה, כנראה, באזור השער, והתאוה לשתות מהם (עיין רד"ק). דוד אמנם לא ציווה על איש שיביא לו מים, אך עצם הבעת המשאלה דרבנה את לנועזים שבאנשיו להסתכן, ושלושה מהם הצליחו לחדור אל מצב פלשתים ולהביא מן הבור מים לדוד המלך.

משראה דוד את המים שהביאו לו לוחמיו, עמד בוש ונכלם: "נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים" (רד"ק). דוד הבין שבעצם הבעת המשאלה הריהו נושא באחריות לסיכון חייהם של הלוחמים, ועל כן לא יכול לשתות את המים. לפיכך נתן בהם ביטוי של קדושה: "וְלֹא אָבָה לְשִׁתּוֹתָם וַיִּסַּף אֹתָם לֵה'. וַיֵּאמֶר חֲלִילָה לִי ה' מַעֲשֵׂי זֵאת הַדָּם הָאֲנָשִׁים הַהֲלֹכִים בְּנַפְשׁוֹתָם"¹⁴ וְלֹא אָבָה לְשִׁתּוֹתָם". בעומק הדבר, טען דוד, אין המים הללו אלא דם, שהרי הלוחמים סיכנו את נפשם,

12 על פי זה נראה, שמה שנאמר על יושב בשבת תחמוני/שבועם בן חכמוני (ראה הערה 6) שהוא "ראש השלישי", פירושו: ראש 'השלושים' ומפקדם. אבל רד"ק פירש ששיעור הכתוב: 'ראש השלישים' (כנוסח הקרי בדברי הימים), שמובנו: ראש מפקדי הצבא (השווה: "ומבחר שלשיו טבעו בים סוף" [שמות ט"ו, ד]).

13 הוא החיל הקדמי (עיין ש"מ"א ג', כג; ו"ד, א). בדברי הימים הנוסח הוא: "וַיִּנְצִיב פְּלִשְׁתִּים אֶזְבִּית לְחֶם" (דה"א ו"א, טז).

14 הנוסח בדברי הימים מתוקן יותר: "הַדָּם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁתָּה בְּנַפְשׁוֹתָם כִּי בְּנַפְשׁוֹתָם הִבְיָאוּם".

(ט) ואחרו אלעזר בן דוד בן אחי בשלושה הגברים עם דוד בקרפם בפלשתים⁷ נֶאֱסָפוּ שָׁם לְמַלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל: (י) הוא קם וַיֵּךְ בְּפִלְשְׁתִּים עַד כִּי יָגַעָה יָדוֹ וַתִּדְבַק יָדוֹ אֶל הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעַם יָשְׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לַפֶּשֶׁט:

(יא) ואחרי שמה בן אגא הררי ויאספו פלשתים לחיה ותהי שם חלקת השדה מלאה עדשים והעם נס מפני פלשתים: (יב) ויתיצב בתוך החלקה ויצילה ויך את פלשתים ויעש ה' תשועה גדולה⁸:

(יג) וירדו שלשה [שלושים כתיב] מהשלושים ראש ויבאו אל קציר אל דוד אל מערת עדלם וחית פלשתים חנה בעמק רפאים: (יד) ודוד אז במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם: (טו) ויתאזה דוד ויאמר מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער: (טז) ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר בית לחם אשר בשער וישאו ויבאו אל דוד ולא אבה לשתותם ויסף אתם לה: (יז) ויאמר חלילה לי ה' מעשתי זאת הדם האנשים ההלכים בנפשותם ולא אבה לשתותם אלה עשו שלשת הגברים:

(יח) ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלושה והוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל ולו שם בשלושה: (יט) מן השלושה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלושה לא בא:

(כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל⁹ הוא הכה את שני אראל מואב¹⁰ והוא ירד והכה את הארי בתוך הבאר ביום השלג: (כא) והוא הכה את איש מצרי איש מראה¹¹ וביד המצרי חנית וירד אליו בשבט ויגזל את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו: (כב) אלה עשה בניהו בן יהוידע ולו שם בשלושה הגברים: (כג) מן השלושים נכבד ואל השלושה לא בא וישמהו דוד אל משמעתו:

תחילה נעמוד על המילה "שלושים", המופיעה כאן לפחות פעמיים (פס' יג, כג). נראה שהכוונה לכלל הגיבורים. אמנם בסך הכול יש ברשימה שלושים ושבעה גיבורים (כמפורש

להסיק שהביטוי 'עורר את חניתו/עצו' מקביל לעדינו העצמי, ובדברי הימים מובא נוסח פשוט יותר. ועדיין הדברים צריכים עיון.

7 נחלקו המפרשים במשמעותו של ביטוי זה. רד"ק פירש שהם חירפו נפשם להילחם בפלשתים, ואילו רלב"ג כתב: "ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה, כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל".

8 משום מה, שמא בן אגא אינו נזכר כלל ברשימה המקבילה בדברי הימים, והמעשה בחלקה מיוחס שם לאלעזר בן דודו. רד"ק טען ששני הסיפורים היו, שהרי כאן מדובר בחלקת עדשים, ושם – בחלקת שעורים.

9 קבצאל היא עיר בנחלת יהודה (עיין יהושע ט"ו, כא).

10 נראה שהכוונה לשני גיבורים ממואב, ועיין רד"ק.

11 בפסוק המקביל בדברי הימים נאמר: "איש מדה חמש באמה" (דה"א ו"א, כג).

הרשימה במקום המפתיע שבה. מפרשת דוד ובת שבע לא היה נראה שלאוריה יש מעמד מיוחד, אך כאן נאמר שהוא היה מגיבורי דוד. דבר זה מכביד את הצל שמעל הפרשה כולה (אם נתעלם מן האפשרות שאוריה זכה לכבוד רק לאחר מותו): לא זו בלבד שדוד שלח אל מותו לוחם חף מכל פשע רק כדי להסתיר את העובדה שאשתו הרה מדוד – כעת מתברר שלא היה זה לוחם מן השורה, כי אם אחד מגיבורי דוד. מכיוון שבהמשך הרשימה אין, כנראה, עוד דבר בעל משמעות, בחר עורך הספר לקטוע אותה כאן, ולהותיר את הקורא המום מן המידע הנוסף, שהגיע בדרך בלתי-צפויה כל כך.

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע *
* עורך: בעז קלוש *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *

וכידוע "הדם הוא הנפש" (דברים י"ב, כג). אם כן, אינו דומה ניסוך המים שבכאן לניסוך המים המוכר לנו מהקשרים אחרים,¹⁵ שהרי משמעותו הסמלית של ניסוך זה היא ניסוך דם – דם האנשים שסיכנו את נפשם. ושמה בכך ביקש דוד גם להשיג כפרה על הטעות שעשה בעצם הכרזתו.

שלושים ושבעה?

כאמור, לאחר הרשימה המפורטת של חמשת הגיבורים מובאת רשימה ארוכה של שמות יתר הגיבורים, וסיכומה: "אוריה החתי כל שלשים וְשֶׁבַע" (פס' ט). סיום זה מעורר כמה שאלות. ראשית, בקריאה פשוטה נמנים לאחר חמשת הגיבורים עוד שלושים ואחד גיבורים, ובסך הכול: שלושים ושישה גיבורים. והגיבור השלושים ושבעה – להיכן הלך? לשאלה זו הוצעו מספר תשובות:

1. רש"י (לפס' ט) הציע שבמילים "בְּנֵי יִשָּׁן יְהוֹנָתָן" (פס' לב) יש יותר מגיבור אחד.
2. מקום אחר שאפשר שמצוינים בו שני גיבורים הוא פס' לד, שבו נמנה "אֱלִיפָלֶט בֶּן אַחֲסָבִי בֶן הַמַּעֲכָתִי". בפשטות זהו אדם אחד. עם זאת, מאחר שאצל שאר הגיבורים לא נזכרו שמות זקניהם, יש מקום לומר ש"בן המעכת" הוא גיבור בפני עצמו. ואכן, במקבילה בדברי הימים מופיע "חֶפֶר הַמַּכְרָתִי" (דה"א י"א, לו).

3. לעיל הצענו שאלעזר בן דודו היה שייך לשתי השלשות שבחלקה הראשון של הרשימה. ברם, אם נדחה הצעה זו ונאמר שאין חפיפה בין השלשות, ובשלשה השנייה יש גיבור אנונימי, נמצא שבחלק הראשון של הרשימה יש שישה גיבורים, ובסך הכול מונה הרשימה – עם שלושים ואחד הגיבורים שלאחריהם – שלושים ושבעה גיבורים.

4. ברשימת הגיבורים חסרה דמות אחת חשובה ביותר, חשובה עד כדי כך שהיינו מצפים למצאה מיד בתחילת הרשימה: יואב בן צרויה. מדוע אין יואב נזכר כאן? רד"ק כתב (בפירושו לפס' לח): "ויואב לא הוצרך למנות, כי שר צבא היה". ברם, ייתכן שיואב בן צרויה אכן הופיע ברשימה המקורית, אלא שבגלל מערכת היחסים הבעייתית שהייתה לו עם דוד וביתו, הושמט שמו ממנה בכוונת מכוון, ורק הושאר רמז לנוכחותו בה בסיכום מספר הגיבורים.

כאמור, הרשימה מסתיימת במילים "אוריה החתי כל שלשים וְשֶׁבַע". ואולם, ברשימה המקבילה בדברי הימים נזכרים עוד גיבורים רבים לאחר אוריה החתי (עיי' דה"א י"א, מא–מז), ואין שם המספר המסכם שלושים ושבעה. מה טיבו של הבדל זה?

דומה שלא במקרה הסתיימה הרשימה כאן באוריה החתי דווקא. מסתבר שעורך ספר שמואל ביקש לקטוע את

15 כמו ניסוך המים בחג הסוכות (עיי' משנה סוכה פ"ד מ"ט), ואולי גם המים ששפך שמואל במצפה (עיי' ש"א ז' ובשיעורנו שם [שיעור 11 הערה 7]).